

๒. สัพพัญญูภาวะปัญหา ๒

ร. "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน พระพุทธเจ้าเป็นสัพพัญญูหรือ?"

ถ. "ขอถวายพระพร พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นสัพพัญญู, ก็แต่พระญาณที่เป็นเหตุรู้เห็น หาปรากฏแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าฉับไวทันที่ไม่, พระสัพพัญญุตญาณของพระผู้มีพระภาคเจ้าเนื่องด้วยการนี้ พระองค์ทรงนึกแล้ว ย่อมรู้ได้ตามพระพุทธประสงค์."

ร. "ถ้าอย่างนั้น พระพุทธเจ้าก็ไม่ใช้สัพพัญญูชิต, ถ้าพระสัพพัญญุตญาณของพระองค์ย่อมมีได้ด้วยการค้นหา."

ถ. "ขอถวายพระพร ข้าวเปลือกร้อยวาทะ กับกัจจุกา เจ็ดอัมมณะ สองตุมพะ ข้าวเปลือกรมีประมาณถึงเพียงนี้ คนมีจิตเป็นไปในขณะเพียงแต่ อัจฉระ คือชั่วตึดนิ้วมือครั้งเดียว ยังสามารถตั้งเป็นคະแนนนับให้ถึงความสิ้นไปหมดไปได้. นี้จิตเจ็ดอย่าง เป็นไปอยู่ในขณะชั่วอัจฉระเดียนั้น: ขอถวายพระพร คนจำพวกใด มีราคะ มีโทสะ มีโมหะ มีกิเลส มีกายไม่ได้อบรมแล้ว มีศีลไม่ได้อบรมแล้ว มีจิตไม่ได้อบรมแล้ว มีปัญญาไม่ได้อบรมแล้ว จิตของเขานั้นเกิดขึ้นช้า เป็นไปเนือย, ข้อนี้มีอะไรเป็นเหตุ? เพราะจิตเป็นสภาพไม่ได้อบรมแล้ว. ขอถวายพระพร มีอุปมาว่า ถ้าไม้ไผ่อันสูงดวดลำอวบแข็งแรง เกี่ยวพันกันเป็นสมุมด้วยเชิงกิ่ง คนชูดลากมา ก็ค่อยมาช้า ๆ ข้อนี้มีอะไรเป็นเหตุ? เพราะกิ่งเป็นของเกี่ยวพันกัน ฉนใด, คนจำพวกใด มีราคะ มีโทสะ มีโมหะ มีกิเลส มีกายไม่ได้อบรมแล้ว มีศีลไม่ได้อบรมแล้ว มีจิตไม่ได้อบรมแล้ว มีปัญญาไม่ได้อบรมแล้ว จิตของเขานั้นเกิดขึ้นช้า เป็นไปเนือย, ข้อนี้มีอะไรเป็นเหตุ? เพราะจิตเป็นสภาพอันกิเลสทั้งหลายเกี่ยวพันแล้ว ฉนนั้น. นี้จิตที่หนึ่ง."

ในจิตเจ็ดอย่างนั้น จิตนี้ถึงความจำแนกเป็นจิตที่สอง. คนจำพวกใด เป็นพระโสดาบันผู้แรกถึงกระแสพระนิพพาน มีอบายอันละเอียดได้แล้ว พร้อมมูลแล้วด้วยความเห็นชอบ มีคำสอนของพระศาสดาอันรู้แจ้งแล้ว จิตของท่านนั้นเกิดขึ้นไว เป็นไปไว ในสามสถาน เกิดขึ้นช้า เป็นไปเนือย ในภูมิเบื้องบน ข้อนี้มีอะไรเป็นเหตุ? เพราะจิตเป็นสภาพบริสุทธิ์ในสามสถาน และเพราะกิเลสทั้งหลายในเบื้องบนเป็นสภาพอันท่านยังละไม่ได้แล้ว. มีอุปมาเหมือน ถ้าไม้ไผ่โง่หมดจากการเกี่ยวพันกันเพียงสามปล้อง แต่ข้างบนยังเป็นสมุม

ด้วยเชิงกึ่งคนชูดลากมา ย่อมคล่องเพียงสามปล้อง สูงขึ้นไปจากนั้นย่อมขัด
ข้อนี้มีอะไรเป็นเหตุ ? เพราะข้างล่างโล่งหมด และเพราะข้างบนยังเป็นสุ่มท่อม
ด้วยเชิงกึ่ง ฉะนั้น. นี้จิตที่สอง

จิตนี้ถึงความจำแนกเป็นจิตที่สาม. คนจำพวกใด เป็นพระสกทาคามี
มีราคะ โทสะ โมหะเบาบาง จิตของท่านนั้น เกิดขึ้นไว เป็นไปไว ในที่ห้าสถาน
เกิดขึ้นช้า เป็นไปเนือย ในภูมิเบื้องบน, ข้อนี้มีอะไรเป็นเหตุ ? เพราะจิตเป็น
สภาพบริสุทธิ์ในที่ห้าสถาน และเพราะกิเลสเบื้องบนเป็นสภาพอันท่านยังละ
ไม่ได้แล้ว. มีอุปมาเหมือนลำไม้ไผ่โล่งหมดจากการเกี่ยวพันกันเพียงห้าปล้อง
แต่ข้างบนยังเป็นสุ่มท่อมด้วยเชิงกึ่ง คนชูดลากมา ย่อมมาคล่องเพียงห้าปล้อง
สูงขึ้นไปจากนั้น ย่อมขัด, ข้อนี้มีอะไรเป็นเหตุ ? เพราะข้างล่างโล่งหมด และ
เพราะข้างบนยังเป็นสุ่มท่อมด้วยเชิงกึ่ง ฉะนั้น. นี้จิตที่สาม.

จิตนี้ถึงความจำแนกเป็นจิตที่สี่. คนจำพวกใด เป็นพระอนาคามีมี
สังโยชน์เบื้องต่ำห้าประการละได้แล้ว จิตของท่านนั้น เกิดขึ้นไว เป็นไปไว ใน
ที่สิบสถาน เกิดขึ้นช้า เป็นไปเนือย ในภูมิเบื้องบน, ข้อนี้มีอะไรเป็นเหตุ ?
เพราะจิตเป็นสภาพบริสุทธิ์ในที่สิบสถาน และเพราะกิเลสเบื้องบนเป็นสภาพ
อันท่านยังละไม่ได้แล้ว. มีอุปมาเหมือนลำไม้ไผ่โล่งหมดจากการเกี่ยวพันกัน
เพียงสิบปล้อง แต่ข้างบนยังเป็นสุ่มท่อมด้วยเชิงกึ่ง คนชูดลากมา ย่อมมา
คล่องเพียงสิบปล้อง สูงขึ้นไปจากนั้น ย่อมขัด, ข้อนี้มีอะไรเป็นเหตุ ? เพราะ
ข้างล่างโล่งหมด และเพราะข้างบนยังเป็นสุ่มท่อมด้วยเชิงกึ่ง ฉะนั้น. นี้จิตที่สี่.

จิตนี้ถึงความจำแนกเป็นจิตที่ครบห้า. คนจำพวกใด เป็พระอรหันต์
สิ้นอาสวะแล้ว ชำระมลทินหมดแล้ว ฟอกกิเลสแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว มี
กิจที่จะต้องทำอันได้ทำเสร็จแล้ว ปลงภาระเสียได้แล้ว มีประโยชน์ตนได้บรรลุ
ถึงแล้ว มีธรรมอันจะประกอบไว้ในภพสิ้นรอบแล้ว มีพระปฏิสัมภิทาได้บรรลุ
แล้ว บริสุทธิ์แล้วในภูมิแห่งพระสาวก, จิตของท่านนั้น เกิดขึ้นไว เป็นไปไว ใน
ธรรมเป็นวิสัยของพระสาวก เกิดขึ้นช้า เป็นไปเนือย ในภูมิแห่งพระปัจเจก
พุทธะ และในภูมิแห่งพระสัมพัญญพุทธะ, ข้อนี้มีอะไรเป็นเหตุ ? เพราะท่าน
บริสุทธิ์แล้วเพียงในภูมิแห่งพระสาวก และเพราะไม่บริสุทธิ์แล้วในปัจเจกพุทธ
ภูมิและสัมพัญญพุทธภูมิ. มีอุปมาเหมือนลำไม้ไผ่มีปล้องโล่งหมดจากการ
เกี่ยวพันกันทุกปล้อง คนชูดลากมา ก็มาได้คล่อง ไม่ช้า, ข้อนี้มีอะไรเป็นเหตุ ?

เพราะไม่ใฝ่ฝันโล่งหมดจากการเกี่ยวพันกันทุกปล้อง และเพราะไม่เป็นสุขุมทุม ฉะนั้น. นี่จิตที่ครบห้า.

จิตนี้ถึงความจำแนกเป็นจิตที่ครบหก. คนจำพวกใด เป็นพระปัจเจก พุทฺธะ คือตรัสรู้จำเพาะตัว เป็นพระสยัมภู คือ ผู้เป็นเองในทางตรัสรู้ ไม่มีใคร เป็นอาจารย์ ประพฤติอยู่แต่ผู้เดียว มีอาการควรกำหนดเปรียบด้วยนอแรด มี จิตบริสุทธิ์ปราศจากมลทินในธรรมเป็นวิสัยของท่าน, จิตของท่านนั้น เกิดขึ้น ใว้ เป็นไปใว้ ในธรรมเป็นวิสัยของท่าน เกิดขึ้นซ้ำ เป็นไปเนือย ในภูมิของพระ สัพพัญญูพุทฺธะ, ข้อนี้มีอะไรเป็นเหตุ ? เพราะท่านบริสุทธิ์แต่ในวิสัยของ ท่าน และเพราะพระสัพพัญญูพุทฺธวิสัย เป็นคุณอันใหญ่ยิ่ง, มีอุมาเหมือน บุรุษผู้เคยไม่พึงคร้าม จะลงลำน่าน้อยอันเป็นวิสัยของตัว ในคืนก็ได้ ในวันก็ ได้ ตามปรารถนา, ครั้นเห็นมหาสมุทรทั้งลึกหยั่งไม่ถึง ทั้งกว้างไม่มีฝั่งในที่ ตาบลอื่นแล้ว จะกลัวย่อท้อไม่อาจลง, ข้อนี้มีอะไรเป็นเหตุ ? เพราะวิสัยของ เขา ๆ ได้เคยประพฤติแล้ว และเพราะมหาสมุทรเป็นชลาลัยอันใหญ่ ฉะนั้น. นี่เป็นจิตที่ครบหก.

จิตนี้ถึงความจำแนกเป็นจิตที่เจ็ด. คนจำพวกใด เป็นพระสัมมาสัม พุทฺธคือตรัสรู้ชอบเอง เป็นสัพพัญญูคือรู้ธรรมทั้งปวง ทรงแสดงอันเป็นกำลัง สิบประการ กล่าวหาญปราศจากครันคร้าม เพราะเวสัชชธรรมสี่ประการ พร้อมมูลด้วยธรรมของพระพุทฺธบุคคลสิบแปดประการมีชัยชนะหาที่สุดมิได้ มีญาณหาเครื่องขัดขวางมิได้, จิตของท่านนั้นเกิดขึ้นใว้ เป็นไปใว้ ในที่ทุก สถาน, ข้อนี้มีอะไรเป็นเหตุ ? เพราะท่านบริสุทธิ์แล้วในที่ทุกสถาน.

ขอถวายพระพร พระแสงศรที่ชำระดีแล้ว ปราศจากมลทินหาสนิมมิได้ คมกริบ ตรงแนว ไม่คด ไม่งอ ไม่โก่ง ขึ้นบนแล่ง อันมันแข็งแรง แผลงให้ตกลง เต็มแรง ที่ผ้าไหมพัสตร์อันละเอียดก็ดี ที่ผ้ากำปาลิกพัสตร์อันละเอียดก็ดี ที่ ผ้ากำพลอันละเอียดก็ดี จะไปเข้าไม่สะดวกรหรือติดขัดมีบ้างหรือ ?

ร. "หาเป็นเช่นนั้นไม่, ข้อนี้มีอะไรเป็นเหตุ ? เพราะผ้าเป็นของละเอียด ศรก็ชำระดีแล้ว และการแผลงให้ตกก็เต็มแรง."

ก. "ขอถวายพระพร ข้ออุปไมยก็ฉนั้น คนจำพวกใด เป็นพระสัมมา สัมพุทฺธะ ฯลฯ จิตของท่านนั้น เกิดขึ้นใว้ เป็นไปใว้ ในที่ทุกสถาน. นี่จิตที่เจ็ด.

ขอถวายพระพร ในจิตเจ็ดอย่างนั้น จิตของพระสัพพัญญูพุทฺธะทั้ง

หลายบริสุทธิและไวโดยคุณที่นับไม่ได้ ล่วงคณนาแห่งจิตแม่ทั้งหกอย่าง. ขอถวายพระพร เหตุใด จิตของพระผู้มีพระภาคเจ้าบริสุทธิและไว เหตุนั้น พระองค์จึงทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ได้, ในยมกปาฏิหาริย์นั้น พระองค์พึงทรงทราบเถิดว่า 'จิตของพระผู้มีพระภาคเจ้าทั้งหลายเป็นไปไวถึงอย่างนั้น,' อตมภาพไม่สามารถกล่าวเหตุในข้อนั้นให้ยิ่งขึ้นไปได้. แม้ปาฏิหาริย์เหล่านั้นเข้าไปเปรียบจิตของพระสัมพัชญพุทธะทั้งหลายแล้ว ย่อมไม่ถึงการคณนานับสักเสี้ยวก็ดี สักส่วนของเสี้ยวก็ดี พระสัมพัชญุตญาณของพระผู้มีพระภาคเจ้าเนื่องด้วยกรณีนี้, พระองค์ทรงนึกแล้วก็รู้ได้ตามพระพุทธรประสงค์. ขอถวายพระพร เหมือนอย่างว่า บุรุษจะวางของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งวางอยู่ในมือข้างหนึ่ง ไวในมืออีกข้างหนึ่งก็ดี, จะอ้าปากขึ้นเปล่งวาจาที่ดี, จะกลืนโภชนะซึ่งเข้าไปแล้วในปากก็ดี, ลืมอยู่แล้วและจะหลับจักษุลง หรือหลับอยู่แล้วจะลืมจักษุขึ้นก็ดี, จะเหยียดแขนที่คู้แล้วออกหรือจะคู้แขนที่เหยียดแล้วเข้าก็ดี, กาลนั้นข้ากว่า, พระสัมพัชญุตญาณของพระผู้มีพระภาคเจ้าไวกว่า, ความนึกของพระองค์ไวกว่า, พระองค์ทรงนึกแล้วย่อมรู้ได้ตามพระพุทธรประสงค์, พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลายได้ชื่อว่าไม่ใช่สัมพัชญ ด้วยสักว่าความบกพร่อง เพราะต้องนึกเพียงเท่านั้น ก็หาไม่ได้."

จ. "แม้ความนึกก็ต้องทำด้วยความเลือกหา, ขออาราธนาพระผู้เป็นเจ้า อธิบายให้ข้าพเจ้าเข้าใจในข้อนั้นโดยเหตุเกิด."

ด. "ขอถวายพระพร เหมือนอย่างว่า บุรุษผู้มั่งมี มีทรัพย์มาก มีสมบัติมาก มีทองเงินและเครื่องมืออันเป็นอุปการแก่ทรัพย์มาก มีข้าวเปลือกไว้เป็นทรัพย์มาก และข้าวสาลี ข้าวจ้าว ข้าวเหนียว ข้าวสาร งา ถั่วเขียว ถั่วขาว บุพพัณฑชาติและอุปรัณชาติอื่น ๆ เนยใส เนยข้น นมสด นมส้ม น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำตาล น้ำอ้อย ของเขาก็มีพร้อมอยู่ในไห ในหม้อ ในกระถาง ในยุ้ง และในภาชนะอื่น ๆ, และจะมีแขกมาหาเขา ซึ่งควรจะเลี้ยงดู และต้องการจะบริโภคอาหารอยู่ด้วยล ก็แต่โภชนะที่ทำสุกแล้วในเรือนของเขา หมดเสียแล้ว เขาจึงนำเอาข้าวสารออกจากหม้อแล้วและหุงให้เป็นโภชนะ; บุรุษผู้นั้น จะได้ชื่อว่าคนขัดสนไม่มีทรัพย์ ด้วยสักว่าความบกพร่องแห่งโภชนะเพียงเท่านั้น ได้บ้างหรือ?"

จ. "หาอย่างนั้นไม่ แม้ในพระราชนิเวศน์ของพระเจ้าจักรพรรดิความ

บกพร่องแห่งโกชนะ ในสมัยซึ่งมิใช่เวลาก็ยังมี, เหตุอะไรในเรือนของคฤหบดี
จักไม่มีบ้างเล่า."

ถ. "ขอถวายพระพร ข้าอุปัชฌาย์ฉันนั้น พระสัพพัญญุตญาณของพระ
ตถาคตเจ้า บกพร่องเพราะต้องนึก, แต่ครั้นทรงนึกแล้ว ก็รู้ได้ตามพระพุท
ทประสงค์. ขอถวายพระพร อนึ่ง เหมือนอย่างว่า ต้นไม้จะผลัดผล เต็มด้วย
พวงผลอันหนักถ่วงห้อยย้อย, แต่ในที่นั้น ไม่มีผลอันหล่นแล้วสักน้อยหนึ่ง; ต้น
ไม้นั้น จะควรได้ชื่อว่าหาผลมิได้ ด้วยความบกพร่องเพราะผลที่ยังไม่หล่นแล้ว
เพียงเท่านั้น ได้บ้างหรือ ?"

ร. "หาอย่างนั้นไม่ เพราะผลไม้เหล่านั้นเนื่องด้วยการหล่น, เมื่อหล่น
แล้ว คนก็ยอมได้ตามปรารถนา."

ถ. "ขอถวายพระพร ข้าอุปัชฌาย์ฉันนั้น, พระสัพพัญญุตญาณของพระ
ตถาคตเจ้า บกพร่องเพราะต้องนึก, แต่ครั้นทรงนึกแล้ว ก็รู้ได้ตามพระพุท
ทประสงค์."

ร. "พระผู้เป็นเจ้า พระพุทธเจ้าทรงนึกแล้ว ๆ รู้ได้ตามพระพุท
ทประสงค์หรือ ?"

ถ. "ขอถวายพระพร พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงนึกแล้ว ๆ รู้ได้ตามพระ
พุทธประสงค์; เหมือนอย่างว่า พระเจ้าจักรพรรดิราชาทรงระลึกถึงจักรวรรตขึ้น
เมื่อใดว่า 'จักรวรรตจงเข้ามาหาเรา' ดังนี้ พอทรงนึกขึ้นแล้ว จักรวรรตก็เข้าไป
ถึง ข้าฉันใด; พระตถาคตเจ้าทรงนึกแล้ว ๆ ก็รู้ได้ตามพระพุททประสงค์ ฉั
นนั้น."

ร. "เหตุมันพอแล้ว, พระพุทธเจ้าเป็นสัพพัญญูแท้, ข้าพเจ้ายอมรับว่า
'พระพุทธเจ้าเป็นสัพพัญญูจริง.'"